

סלים ג'ובראן: השופט והאדם

מאת

דורית פרידמן*

אנשי המשפט וקהילת עורכי הדין מכירים את ג'ובראן השופט, ואיזה שופט?

השופט שעשה היסטוריה כשופט הערבי הראשון במינוי של קבע בבית המשפט העליון. השופט שראה בתפקידו שליחות כפולה: הכרעה במחלוקות בין בעלי הדין וגישור בין יהודים וערבים במדינת ישראל. השופט שתרגם תרומה אדירה לפיתוחו של המשפט הישראלי ולמימוש ערך השוויון בחברה הישראלית; השופט שצמח מבית משפט השלום והגיע עד למרומי כס השיפוט במדינת ישראל; השופט שהשמיע דעות יחיד ודעות מיעוט צלולות ובהירות ללא חשש; השופט בעל המזג השיפוטי הנעים, אשר היה קשוב וסובלני לכל צד באולם; השופט הערבי שאהב לצטט בפסקי הדין שלו ממקורות המשפט העברי, והשופט הנוצרי שאהב לצטט בפסקי הדין שלו מהקוראן; השופט שפעל תמיד כדי לעשות דין צדק; השופט שקיבל תואר דוקטור לשם כבוד מאוניברסיטת חיפה בשנת 2012; השופט שקיבל את אות יקיר העיר חיפה בשנת 2018.

חלק מקרוביו של השופט מכירים את ג'ובראן איש המשפחה.

עבורו, משפחתו תמיד הייתה ונותרה, בסדר עדיפות ראשון. אב משפחה מסור, הדואג לבני ביתו ורואה בערך המשפחה ערך עליון. הוא מקפיד לבלות עם בני משפחתו באירועים משפחתיים, בחגים ובימי המנוחה. כבן לעדה הנוצרית המארונית, לשופט ג'ובראן היה חשוב כי ארבעת ילדיו יתחנכו בגן יהודי, כדי שילמדו, כבר מגיל צעיר, לחיות באחדות, בשיתוף ובאהבה עם ילדים יהודים, וכדי שיכירו את החגים והמנהגים היהודיים, לא כל שכן כדי שהילדים היהודים יכירו את החגים והמנהגים הנוצריים. לשופט ג'ובראן היה חשוב, לאורך כל השנים, לחיות בחיפה, עיר המסמלת דו-קיום, בה ערבים ויהודים כאחד חיים בשכונות טובה. גם בבניין בו מתגורר השופט ג'ובראן חיים ערבים ויהודים בשכונת נפלאה. בימינו אלה, לא מובן מאליו

* עורכת דין ששימשה כעוזרת משפטית בבית המשפט העליון קרוב לשני עשורים. בשנים 2001–2003 שימשה עוזרת משפטית של השופטת דליה דורנר ועם מינויו של המשנה לנשיאת בית המשפט העליון (בדימוס) סלים ג'ובראן לבית המשפט העליון, בשנת 2003, שימשה עוזרת משפטית בכירה בלשכתו, עד ליום פרישתו מכס השיפוט בשנת 2017. כיום, עורכת דין עצמאית.

לראות חיי שכנות שכאלה, המהווים השראה לשני העמים. מאז ומתמיד, השופט ג'ובראן מעודד דו־קיום ומהווה סמל, דוגמה ומופת לכך שהדבר אפשרי.

אני מכירה את השופט סלים ג'ובראן הבוס, מארבעה היבטים שונים:

ג'ובראן השופט המשתף, ג'ובראן המנהל היעיל, ג'ובראן הערכי והאנושי וג'ובראן איש המשפחה. אני מאחלת לכל אחת ואחד בוס כזה. זכיתי לעבוד תחת השופט ג'ובראן כעוזרת משפטית שלו, מיומו הראשון בבית המשפט העליון ועד לפרישתו מכס השיפוט, משך כ־14 שנים וחצי. אני מכירה את ג'ובראן המנהל, את ג'ובראן השופט "מאחורי הקלעים", ג'ובראן המתלבט, ג'ובראן המתחבט, ג'ובראן המקשיב, ג'ובראן המחליט אבל במיוחד ובעיקר את ג'ובראן האדם, ג'ובראן האנושי. איש נעים הליכות, וכל המוסיף גורע. זכות גדולה לעבוד לצד אדם כזה.

ההיבט הראשון – השופט ג'ובראן המשתף

כולנו מכירים את החובה המשפטית לקיים שימוע "בלב פתוח ונפש חפצה". אומנם ברור הוא שחובה זו לא חלה בלשכת השופט, אולם אם אתם רוצים לדעת מהי המשמעות האמיתית של "לב פתוח ונפש חפצה", אז יום אחד בלשכתו של השופט ג'ובראן היה מספיק לכם.

השופט ג'ובראן הקפיד להקשיב לנו – העוזרים והמתמחים – הוא הקפיד לבקש את עצתנו, לשתף אותנו בלבטיו ולקיים עימנו סיעור מוחות בסוגיות המקצועיות הסבוכות אשר הונחו על שולחנו. השופט הראה לנו מהו ההבדל בין בוס עם דעה מוצקה אך הניתנת לשינוי לאחר סיג ושיח פורה, לבין בוס עם דעה נעולה ששומע את יועציו רק כדי לצאת ידי חובה. השיעור שקיבלנו מגישתו המשתפת והמחברת של השופט ג'ובראן, מלווה את כולנו – עוזריו המשפטיים ומתמחיו – עד עצם היום הזה.

ולא רק לנו הקפיד השופט ג'ובראן להקשיב. בדיונים אותם הוא ניהל, השופט ג'ובראן הקפיד להקשיב לצדדים, באמצעות עורכי דינם. הוא נתן לכל צד "את יומו" בבית המשפט והקשיב להם בקשב רב ובסבלנות. אם בעל דין מיוצג היה מעוניין לומר דברים לשופט ג'ובראן, הוא היה מאפשר לו זאת, למרות שהדבר לא מקובל. זאת, מתוך רצון לתת לאדם להשמיע את אשר על ליבו.

הדיונים אצל השופט ג'ובראן התנהלו תמיד בנועם הליכות, בסבלנות והקשבה, בצניעות וענווה, בכבוד ובמזג שיפוטי שאין שני לו. אם היו נשמעים באולם דברים שלא מצאו חן בעיניו, מצא השופט ג'ובראן להביע את מורת רוחו בפתגמים או משלים שהיו ממחישים זאת ומעבירים את המסר בדרכו שלו. בדרך כלל היו אלה פתגמים או משלים מהשפה הערבית, שהשופט ג'ובראן דאג להשמיע אותם לצדדים ולתרגם להם לעברית.

נראה, כי השופט ג'ובראן הוא סמל למצווה עליה בנויה התורה כולה: "ואהבת לרעך כמוך". הוא כיבד כל אדם ואדם כפי שרצה שיכבדו אותו, ולא משנה מי היה אותו אדם. הדברים היו נכונים הן כאשר פנה השופט ג'ובראן באולם לעצור או לאסיר שהגיע לדיון בעניינו, והן כאשר הגיע לביקור בלשכת השופט ג'ובראן מרטיין לותר קינג הבן, אשר לחם למען זכויות האדם של האפרו-אמריקניים בארצות הברית.

ההיבט השני הוא – השופט ג'ובראן המנהל

אין זה סוד, כי לשכת השופט ג'ובראן הייתה ידועה ביעילותה. בעולם המשפט, יעילות היא ערך חשוב, שהרי *Justice delayed is justice denied*. יעילות זו לא צמחה יש מאין, אלא היא תוצר ידיו של השופט ג'ובראן כמנהל. לשופט ג'ובראן הייתה רשימת תיקים אשר התעדכנה מידי יום. הוא היה עוקב באופן שוטף אחרי כל תיק ותיק וידע מי הגורם האחראי על הטיפול בתיק. הוא ראה בכל תיק פרויקט שצריך להביאו לידי סיום באופן יעיל, נכון וצודק. מעבר ליסודות הערכיים, במהלך שנות עבודתי עם השופט ג'ובראן רכשתי, בין היתר, יסודות מקצועיים ומשמעתיים בניהול צוות הלשכה, אשר מלווים אותי עד עצם היום הזה.

כמנהל, השופט ג'ובראן לימד אותנו מהי הנעת עובדים באמצעות יצירת קרבה, מילה טובה, פרגון ואווירה נעימה; כך שתמיד כולם הגיעו ללשכה עם חיוך רחב ועם מוטיבציה גבוהה. הלשכה התנהלה כ"מעין משפחה". בדרך זו של הטמעת יסודות ניהוליים בעוזריו ובמתמחיו, ויצירת סביבת עבודה מקצועית ונעימה, לשכת השופט ג'ובראן הצליחה לתפקד באופן יעיל ומקצועי; כאמור, חרף העומס הרב הרובץ על שופטי בית המשפט העליון.

בלשכת השופט ג'ובראן, העוזרים המשפטיים והמתמחים למדו לא רק ניהול מקצועי ויעיל, כי אם גם ניהול מעשי, במובן זה, שמדי שנה יצאו עובדי לשכת השופט ג'ובראן לסיוור מודרך באחד מבתי הכלא בארץ. השופט ג'ובראן ראה חשיבות רבה לערוך סיור בבתי כלא ולהתרשמות הבלתי אמצעית ממראה עיניים. זאת, מאחר ועיקר עיסוקה של הלשכה היה במשפט פלילי, וחדשות לבקרים הוכנסו אנשים לרצות את עונשם מאחורי סורג ובריח. כמו כן, מדי שנה ערך השופט ג'ובראן לצוות הלשכה סיור בעכו העתיקה ובאזורי ילדותו שם. סיורים אלה היו מלווים בסיפורים מרתקים ובלתי נשכחים, אשר הסתיימו במטעמים מאלפים מידי נינה, אשתו המיוחדת ונעימת ההליכות של השופט ג'ובראן.

ההיבט השלישי הוא – השופט ג'ובראן הערכי והאנושי

בכל השנים בהן עבדתי בלשכת השופט ג'ובראן, למדתי שיעור מאלף כיצד ניתן להגשים, בפועל, את הערכים האנושיים והדמוקרטיים, עליהם כתב השופט ג'ובראן בפסקי דין חשובים. למדתי כי "כבוד האדם", "שוויון", "רעות", "דו-קיום", "סובלנות" ו"סבלנות", אינם אך ערכים נשגבים הכתובים עלי ספר, ואשר נשארים שם, אלא שמדובר בערכים אשר באים לידי ביטוי יומיומי בכל מעשיו והליכותיו של השופט ג'ובראן; השופט שדוגל במשפט "חייה ותן לחיות".

מדי יום ביומו, השופט ג'ובראן הגשים את האמרה "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך". השופט ג'ובראן התייחס, תמיד, בכבוד לכל צוות הלשכה; דיבר לכולם בגובה העיניים; מעולם לא הרים את קולו; ונתן לכל צוות הלשכה להרגיש בנוח להביע את עמדתם ולהשמיע את קולם ללא חשש. בשל השקיפות והפתיחות בהבעת העמדות, בכל תיק השתקפה תמונה מלאה אשר פרסה את מכלול השיקולים המשפטיים שעמדו בטרם ניתנה הכרעה. אני מאמינה שניהול תיק בשקיפות ובשיח פתוח סייעו להגעה לתוצאה הנכונה והצודקת.

מלבד היותו שופט עליון, השופט ג'ובראן מילא תפקידים רבים ומגוונים בעשייה מקצועית ומשמעותית; בין היתר, יושב ראש ועדת הבחירות המרכזית של הכנסת ה-20, כמי שכל חייו הקדיש מזמנו וממרכו לקירוב לבבות בין יהודים לבין ערבים, מי שדגל ב"דו-קיום" ופעל לשם הגשמתו וקצרה היריעה מלפרט את כל תפקידיו של השופט ג'ובראן בעולם המשפט ובחברה בכלל.

ההיבט הרביעי, אישי יותר – השופט ג'ובראן שהפך עם השנים למשפחה

מסעי המשותף עם השופט ג'ובראן התחיל עת מונה הוא, בחודש מאי 2003, כשופט בפועל בבית המשפט העליון ואני כעוזרת משפטית צעירה ונרגשת. לאחר שנה ראשונה של עבודה אינטנסיבית, השופט ג'ובראן מונה במינוי של קבע. ככזה, השופט ג'ובראן הפך לשופט הערבי הראשון שמונה במינוי קבע לבית המשפט העליון במדינת ישראל. כבוד גדול! אני זוכרת עד כמה התרגשתי. כך החלה דרכנו המשותפת, ומי היה מאמין שדרכנו זו תמשך למעלה מ-14 שנים – עד לפרישתו מבית המשפט העליון. אלא שהמציאות חזקה יותר מכל דבר אחר, ומי שמכיר את השופט ג'ובראן יכול להבין איך ולמה נשארתי לעבוד עימו עד לפרישתו מבית המשפט העליון.

במהלך עבודתי עם השופט ג'ובראן – איתו ולצידו – הוא שיתף, כיוון, האיר ונתן אחריות גדולה מאוד. בזכות כל אלה, עברתי חוויה מקצועית ואישית חד-פעמית, משמעותית ועוצמתית. היה בינינו חיבור אמיתי, משתף, כן ואוהב. כיום אני יודעת, כי הרבה ממה שאני, זה חלק ממנו; טבוע בי צד מאישיותו.

כל יום מחדש, נפעמתי שוב מטוב ליבו, רגישותו, צניעותו וחוכמתו של השופט ג'ובראן; אוהב אדם באשר הוא אדם. הליכותיו ונימוסיו היו עבורי לסמל ולאות. יכולות הצדק, אמות המוסר והשכל הישר היו נר לרגליו. עליו נאמר "איש של שלום". וכבר ציינתי חוש הומור?

מדי שנה, לשכת השופט ג'ובראן הייתה אמונה על חגיגות חג המולד וחג החנוכה בבית המשפט העליון. לרוב בסיוע של לשכה נוספת. בכל כריסטמס, השופט ג'ובראן פתח את ביתו בפנינו עם המון אהבה. ראינו בהתלהבות את עץ האשוח המקושט, את סנטה קלאוס, את עוגת הכריסטמס המפורסמת ולמדנו להכיר את מנהגי החג בזכות השופט ג'ובראן. בנוסף, חגגנו יחדיו את ראש השנה העברי ואת ראש השנה הלועזי, את חג הפסח וכמובן שלא פסחנו על חגיגות ימי ההולדת. ילדיי, מאז זחלו כתינוקות, היו מגיעים, חדשות לבקרים, ללשכת ג'ובראן.

ואיך אפשר שלא לומר מספר מילים על אשת החייל שלצידו של השופט ג'ובראן – נינה. נינה עבורי היא מעין אמא. חברת נפש אמתית ויקרה ללבי מאוד. לבם של ילדיי מתרחב במיוחד כשעולה שמם של השופט ג'ובראן ונינה. שלא לדבר על הקשר שהתפתח עם השנים עם הוריי. קשר מרגש ואוהב, שמאחד את כולנו לרקמה אנושית אחת; משפחה אחת.

כאן המקום לומר מספר מילות סיכום. ואיך אפשר לסכם במעמד מרגש זה ? !

קשה לסכם תקופה ארוכה כזאת. אומנם השופט ג'ובראן פרש מכס השיפוט, ואני פרשתי מתפקידי כעוזרת משפטית, אולם הקשר האמיץ בינינו נותר על כנו, וכך אני מאמינה ומקווה לעוד הרבה שנים. עבורי, **היה זה מסע חד-פעמי מופלא ובלתי נשכח**. מה שבטוח הוא, כי הייתה לי זכות גדולה להכיר את סלים ג'ובראן השופט והאדם, לעבוד עימו ולצידו; לשהות במחיצתו, להיות אשת סודו ולתת מעצמי את המיטב בכל עניין.

המעניין הוא, שגם היום, למרות שהשופט ג'ובראן ואנוכי כבר לא עובדים יחדיו, עדיין אני "שומעת" באוזניי את "קולו של ג'ובראן" בכל סוגיה הנקראת בדרכי. אני כבר יודעת (בלי לשוחח איתו) מה הוא היה אומר על הסוגיה הקונקרטית; ממש שומעת את דעתו המכוונת באוזניי. בכך הוא הותיר אצלי את חותמו לעד.

כבוד גדול הוא לי ולכל אזרחי ישראל שיש שופטים ואנשים כמוהו. **איפה ישנם עוד אנשים כמו האיש ההוא ?** תודה גדולה על כל אותם הדברים שקיבלתי ממך, השופט ג'ובראן. היסודות המקצועיים והאנושיים שהטמעת בי, השפיעו על תפישת עולמי ועל דרך חיי והם ילוו אותי בכל אשר אלך. אני מאחלת לכולנו, כי עשייתו המשפטית והחברתית של השופט ג'ובראן תמשיך להיות משמעותית לחיינו המשותפים במדינת ישראל, ותימשך עוד שנים רבות. אני מאחלת לך השופט ג'ובראן ולנינה, בריאות איתנה, אריכות ימים ורוב נחת, ביחד עם משפחתכם הנפלאה.